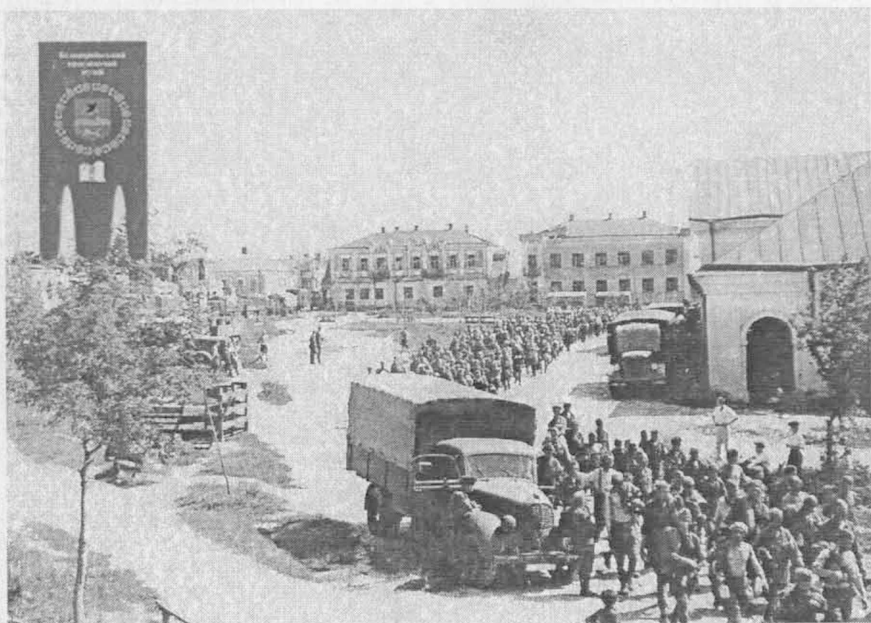

XIII Краєзнавчі читання

імені
о. Петра Лебединцева

Біла Церква
2018 р.

**Управління культури, національностей та релігій
Київської обласної державної адміністрації
Білоцерківський краєзнавчий музей**

**XLIII
(43)
Краєзнавчі читання
імені
о. Петра Лебединцева**

4 жовтня 2018 р.

**Біла Церква
2018 р.**

УДК 908:372.48
ББК 26.891 (4Укр-2 Біла Церква)
К 78

ХІІ Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева.
4 жовтня 2018 р. – Біла Церква, 2018. – 48 с.

Редакційна колегія:

Діденко Л.М., кандидат історичних наук, директор Білоцерківського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Петренко В.В., заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею;

Чернецький Є.А., кандидат історичних наук, завідувач відділу інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ;

Поплавська С.П., завідувача науково-методичним відділом Білоцерківського краєзнавчого музею.

На обкладинці: колона радянських військовополонених.
Торгова площа. м. Біла Церква, 1942 р.

ЗМІСТ

I. Оргкомітет	3
II. Журнал "Читань"	4
III. Матеріали	
<i>Надія Тряпичина.</i> Фракійський вершник та іконографія св. Георгія на коні	5
<i>Євген Чернецький.</i> Білоцерківські сторінки історії Конституції 3-го травня 1791 року.....	10
<i>Олексій Стародуб.</i> Богуславська округа у 1796 році.....	13
<i>Нікіта Дмитренко.</i> Твори Юзефа Кржеша на художній виставці у львівському палаці мистецтва в 1894 році. Нові відомості про склад художньої колекції графів Браницьких.....	18
<i>Володимир Перерва.</i> Історична генеза перших дитячих садків на Білоцерківщині.....	21
<i>Людмила Діденко.</i> Спогади оstarбайтерів Білоцерківщини як джерело дослідження трагедії українців під час Другої Світової війни.....	25
<i>Анатолій Бондар.</i> Загальна характеристика державної промисловості Білої Церкви в пізньосталінський період (1944–1953).....	33

Оргкомітет

Загальна рада:

Людмила Діденко, голова, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України, директор музею

Вікторія Петренко, заступник директора музею з наукової роботи

Євген Чернецький, кандидат історичних наук, завідуючий відділом інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ

Видавничий комітет:

Людмила Діденко, редактор

Вікторія Петренко, відповідальний за макет

Євген Чернецький, відповідальний за текст

Світлана Поплавська, комп'ютерна верстка та дизайн

**Фракійський вершник
та іконографія св. Георгія на коні**

Упродовж V ст. до н. е. – I ст. н. е. на Балканському півострові в межах сучасної Болгарії та, частково, Греції й Туреччини існувало Одриське царство, що об'єднало в собі численні фракійські племена (одрис, міси, бесси, бізанти та ін.). У 46 р. н. е. воно було завойоване Римською імперією й перетворене у її провінцію.

Серед культурної спадщини, що залишили після себе фракійці, привертають увагу монети, статуетки і стели з зображенням так званого фракійського вершника. Іконографія цього образу успадкована в християнській традиції в кінних зображеннях святих Георгія Переможця й Дмитрія. Саме про зв'язок між давньою фракійською язическою зображувальною традицією і християнською іконографією св. Георгія буде йти мова нижче.

Уже на початку монетного карбування на одриських грошах карбується фігура правителя як вершника в різних, характерних для можновладців, поставах. Розповсюдження монет із такою карбівкою як серед своїх підданих, так і серед сусідів поширювало інформацію про одриського володаря як царя царів, що прагнув військовою силою здобути політичний контроль над сусідніми племенами.

Значна кількість зображень фракійського вершника припадає на римську епоху (I–IV ст.). Виявлено майже п'ять тисяч рельєфних кам'яних плит із цим образом. На них зображений вершник-мисливець зі списом і щитом або з убитою дичиною в руці, а між кінськими копитами – собака або кабан. У деяких випадках собаку замінює лев.

Одне зі скельних зображень – Мадарський вершник – 29 червня 2008 р. оголошено символом Болгарії.

Рельєф Мадарського вершника являє собою зображення правителя-тріумфатора – символу могуття Першої болгарської держави (681–1018). Тут зображено вершника і тварин – орла,

XLIII Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева

який кружляє перед ним, хорта, що супроводжує їздця, і лева, який лежить під конем. Композиція символізує перемогу над ворогом і нагадує тріумфальні сцени античної художньої традиції. Рельєф датується початком VIII ст. й пов'язує його з ханом Тервелом (правив бл. 700–721).

Процес поширення християнства в Болгарії був ініційований 864 року. Саме тоді, на думку болгарського вченого Любомира Цонева, на Балканах з'являється й зображення св. Георгія на коні внаслідок збереження місцевим населенням традиції і схильності поважати героя або Бога, що сидить на коні. Тому серед місцевих християн св. Георгій з IX–X ст. стає об'єктом загальної поваги як воїн. Протягом XV–XIX ст. у багатьох місцях Болгарії стародавні плити з зображенням фракійського вершника були шановані як ікони святого Георгія, день якого 6 травня вважається найбільшим святом.

Унаслідок різноманіття релігійних вірувань на теренах Римської імперії фракійський вершник також часто був зображений в образі грецьких богів – Аполлона, Асклепія, Зевса, Діоніса – та давньоіранського бога Митри, на що вказують деякі його атрибути – ліра (Аполлон), палиця зі звивистим змієм (Асклепій), борода (Зевс), фрігійський капелюх конічної форми зі злегка зігнутих верхом (Митра) та інше.

Болгарські дослідники вважають, що вершник серед фракійського народу був відомий найбільше як божество або герой під іменем Герос (Heros).

У своєму образі Герос об'єднав функції покровителя рослинності та полювання, полів та виноградників. Також він був шанований як всезнаючий і всемогутній. У ньому визнавали Бога як цілителя, який переслідував хвороби та давав здоров'я, а також Бога війни, непереможного в битвах із ворогом.

Герос мав також інші епітети – *Аздул*, *Светулен*, *Манимазос*, *Перкон* та інші.

Назву *Светулен* легко зрозуміти. *Светул* є відповідником прикметника *светъл* (світлий, яскравий). Суфікс *-ен* присутній у таких болгарських іменах, як *Бален*, *Свилен*, *Милен*.

XLIII Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева

Епітет *Манимазос* є надзвичайно цікавим. На думку Павла Серафимова, він означає *мудрий муж*. Частка *мани* пояснюється зі староболгарського *мьнети* – *думаю, міркую*, а *маз* це варіант *маж* – *муж (чоловік)* (македонський діалект).

Для *Перкон* (Перкос) потрібно одне пояснення. Фракійський Герос – верховний Бог-громовержець. *Перкон* (Перкос) пояснюється болгарськими дієсловами *перкам*, *пера* (стріляти, бити). Цей особливий епітет фракійського бога продовжує жити в болгарському імені *Перун*, *Пирин*, а також у назві рослини *перуника* (півники, ірис).

Від назви Герос походить слово *герой*, вона споріднена з теонімом Гера (дружина Зевса). З фракійським Геросом пов'язане й ім'я стародавнього героя Геракла. Для більшості людей Зевс, Гера й Геракл є персонажами грецької міфології. Але це не робить їх автоматично грецькими.

Фахівці добре знають, що варіант імені Зевса, відомий як *Зен*, має стосунок до імен фракійсько-пеласгійського пантеону. Те саме вірно і для *Гери* – спочатку їй поклонялося догрецьке населення, а пізніше її було прийнято в грецький пантеон. Близько століття тому Еміль Фішер висунув сміливе припущення, що Геракл має фракійське походження. Проте це припущення не збігається зі встановленими догмами й тому залишається невідомими широкій громадськості.

Російський лінгвіст Леонід Гіндін вслід за Володимиром Топоровим пов'язує назву Герос із хетським теонімом *Перуа* – божеством коней і грози.

Найбільш логічну версію значення імені Герос дає філолог Димитр Дечев. Він шукає етимологію на *Ἰρως* із санскр. *Jurim* – *полювання, бігання*, рос. *юрить* – *спішити*, і, звичайно, болгарського дієслова *юрвам* – *поспішати, швидко бігати*. Слід зазначити, що існує фракійське власне ім'я *Ἰρας* – Юрас (швидко). Пліній Старший занотував фракійський гідронім Юрас (*Iuras*). Ще один подібний фракійський гідронім згадує Клавдій Птолемей – Єрасос (*Ἰέρασος*). Значення обох річкових імен – *швидкий, швидка*, також пояснюється через дієслово *юрвам* – *поспішати*.

XLIII Красназвчі читання імені о. Петра Лебединцева

Ім'я Юрій поширене в багатьох народів світу, але воно вимовляється по-різному. В українців – Юрій (зменшувальне – Юрась), Григорій, Георгій; у росіян – Георгій, Єгорій; у румунів – Георгіє; у болгар – Геррі; у поляків – Єжи; у чехів – Іржи; у словенців – Юр; у сербів – Юрай, Джорджо; у хорватів – Юрай, Дьордь; у німців – Георг, Юрген, Йорн; у французів – Жорж; в англійців – Джордж; в італійців – Джоржі.

Святий великомученик Георгій Переможець (Юрій Змієборець) зазвичай зображується як вершник на білому коні, що підкреслює його звитязний статус – і досі є вислів: "в'їхати на білому коні", тобто з'явитися де-небудь як переможець, як людина, що досягла тріумфального успіху. Юрію (Георгію) також приписується і влада над вовками, яких називають Юрієвими хортами.

У слов'янській міфології білий колір є сакральним, священним. У святковому ритуалі давніх слов'ян однією з емблем був білий кінь, що біжить_небом. Наші предки шанували білого коня, якого вважали священним. Він уособлював світанок. Наші предки вірили в те, що колісницю Сонця возять білі коні. На балтійському острові Ругії колись стояв храм Світовида. Жерці цієї святині утримували білого коня, на якому було заборонено їздити верхи, бо це був священний кінь.

У народному українському сприйманні білий колір набув символу чистоти: *біла сорочка*; *краси: біле личко (личенько)*; моральної чистоти, святості: *по білому співати* (співати церковні пісні).

Білий колір як тло присутній у зображеннях червоного хреста святого Георгія. Цей хрест зображений на гербах та прапорах країн і міст, для яких св. Георгій є покровителем, а саме: Англії, Греції, Грузії, Арагону, Барселони, Генуї та ін. Святий Георгій вважався патроном візантійських імператорів, а пізніше й руських (українських) князів, зокрема, Коріатовичів і Пронських. З останніх – Семен-Фрідріх Пронський – відновив у 1552 р. руський Гюргев під зміненою назвою Біла Церква.

Отже, св. Георгій є ніхто інший, як одягнений у християнський одяг язичеський Герос, який веде свою генезу з архаїчних верховних індо-арійських божеств.

Використані джерела

1. <http://bnr.bg/radiobulgaria/post/100724572>
2. <http://levchenko.eu/uk/2012-05-30-16-47-18/2016-05-03-08-52-44/2016-05-03-10-05-45/112-symbolika-kolirnykh-atrybutiv>
3. http://sparotok.blogspot.com/2014/04/blog-post_27.html
4. <http://topalov.info/novopublikuvani-bg.htm>
5. <http://trakite.info/drevna-istoria-spravochnik/trakiiski-konnik.html>
6. <https://history.vn.ua/book/mifiukraini/27.html>

Фото 1

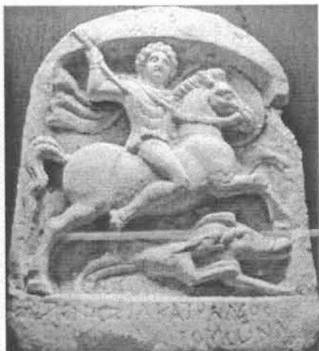

Фото 2

Фото 3

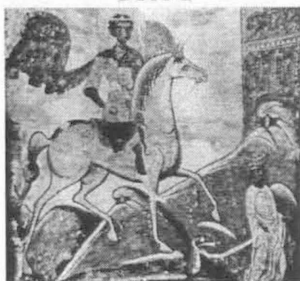

Фото 4

Фото 1. Позолочена прикраса для кінської збруї із зображенням вершника. 380–350 р. до н. е. С. Летниця Ловецької області Болгарії.

Фото 2. Жертовна кам'яна плітка із зображенням фракійського вершника. III–IV ст. н. е.

Фото 3. Мадарський вершник. Початок VIII ст. н. е. Болгарія

Фото 4. Чудо Георгія про змія. Фреска церкви Георгія в Старій Ладозі. XII ст. н. е.